تحلیلی برایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال ایران و نقش آن در توسعه منطقه ای شمال کشور با استفاده از مدل ترکیبی (SWOT_AHP)

تاریخ دریافت مقاله:۹۴/۰۹/۱۶ تاریخ پذیرش نهایی مقاله:۹۵/۰۲/۲۵

عبداله پورآقائی (دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر)
عباس ملک حسینی* (دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ملایر)
عبدالرضا فرجی راد(دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران)

چکیده

امروزه توسعه منطقه ای متأثر از فرآیند جهانی شدن شهرها بوده و این پدیده در مقیاس‌های مختلف بر ابعاد و ساختارهای مختلف جوامع تأثیرگذاشته است. بی تردید، توسعه و ایجاد شهرهایی که به سمت جهانی شدن حرکت کنند و در این مسیر کارکردهای شهری، منطقه ای، ملی و جهانی خود را ارتقاء دهند، می‌تواند اثرات خود را در ساختار توسعه کشور متجلی سازد. حوزۀ خزر دارای پتانسیل‌های عظیم اقتصادی، ارتباطی و... می‌باشد و ضمن ارتباط ایران با جهان از طریق آبهای آزاد، می‌تواند نقش بی بدیل در سازماندهی سیاسی فضا، آمایش سرزمین و توسعه موزون منطقه‌ای و ملی ایفا نموده و از این طریق بر توسعه منطقه شمال ایران بیفزاید. پژوهش حاضر در حوزه جهانی شدن شهرها و توسعه منطقه ای سعی در ارائه الگوی کاملی از تبیین تأثیر ایجاد شهرهای شبه جهانی سواحل شمال کشور در افزایش توسعه منطقه شمال ایران دارد. این پژوهش بر اساس ماهیت، توصیفی- تحلیلی و بر مبنای هدف کاربردی- توسعه ای است. به منظور ارائه راهبردهای ایجاد و توسعه شهرهای شبه جهانی در سواحل شمالی ایران بر اساس نظر خبرگان و از تکنیک (SWOT- AHP) بهره گیری شد. یافته‌ها نشان داد که راهبردهای توسعۀ منطقه ای از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال براساس خبرگان و با توجه به ارزیابی ماتریس عوامل داخلی و خارجی، از نوع تهاجمی می باشد. در نهایت بر اساس یافته های پژوهش، راهبردهای کلی از نوع تهاجمی (SO) برای ایجاد و توسعه شهرهای شبه جهانی برای توسعه منطقه شمال و افزایش قدرت ملی ایران ارائه گردید.

واژه های کلیدی: جهانی شدن، شهرهای شبه جهانی، توسعه منطقه ای، سواحل شمال

* نویسنده رابط: malekhoseini@yahoo.com

Archive of SID
www.SID.ir

۱. مقدمه

موقعیت و ویژگی های جغرافیایی یکی از مهم ترین شاخص‌های توسعه بخشی مناطق می‌باشد (زرقانی و همکاران۱۳۹۱، ۲۲). منطقه ساحلی شمال ایران، به دلیل ویژگی های استراتژیک آن از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشند. به طوری که این سواحل دارای قابلیت‌ها و توانمندی‌های طبیعی، گردشگری، تجاری، اقتصادی، ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی مهمی است. همچنین دارای یک موقعیت استراتژیک مسیر عبوری برای ترانزیت انواع کالاها، خدمات و مسافربه دیگر کشورها می‌باشد که به طور شاخصی در کانون توجه جهانی قرار گرفته است. از آنجا که توسعه و رفاه اقتصادی در آسیای مرکزی و حوزه خزر به گسترش تجارت خارجی مستقیم با بقیه کشورهای جهان بستگی دارد به گونه ای که پس از تحولات اتحاد جماهیر شوروی، سهم تجارت هر یک از این پنج کشور با کشورهای مشترک المنافع کاهنده بوده و این روند ادامه خواهد یافت. از طرفی کشورهای فوق الذکر به دلیل برخورداری از منابع فراوان نفت و گاز و منابع معدنی متنوع به جهت محصور بودن در خشکی و عدم دسترسی به آبهای آزاد برای توسعه تجارت خارجی خود با جهان ناچار به استفاده از مسیرهای ترانزیت از قلمرو سایر کشورها، علاوه بر مسیر سنتی روسیه خواهند بود که یکی از این مسیرها، جمهوری اسلامی ایران از طریق سواحل شمال و ترانزیت آن به سمت جنوب و آبهای آزاد می باشد (نوروزی، ۱۳۸۷: ۷). با توجه به پتانسیل های بالای شهرهای سواحل شمالی و به ویژه بندر انزلی و با تکیه بر مقوله‌ی نوظهور شهرهای شبه جهانی می‌توان اذعان نمود که با برنامه‌ریزی اصولی بر روی این شهرها می‌توان قدرت منطقه ای، ملی و ژئوپولیتیکی کشور جمهوری اسلامی ایران را در بین سایر کشورهای این منطقهٔ تا حد زیادی بالا برد چرا که امروزه شهرهای شبه جهانی پدیدهٔ نوظهوری هستند که در متن اقتصاد منطقه ای به عنوان مکان‌های پیوند دهندهٔ شبکه اقتصاد جهانی عمل می کنند و سبب شکل‌گیری فضای جریان‌ها و به وجود آمدن کانون‌های قدرت نوظهور در نقشه جغرافیای سیاسی جهان شده‌اند. با توجه به مطالبی که گذشت می‌توان ضرورت برنامه‌ریزی در شهرهای سواحل شمالی را به وضوح درک کرد زیرا که با عدم قطعیت برای ایجاد شهرهای شبه جهانی در شمال ایران، به همان اندازه و چه بسا به مراتب بیش تر از آن نفوذ کشورهای دارای شهر جهانی و شبه جهانی در حوزه خلیج فارس و حوزه خزر در سطح منطقه‌ای، ملی و فراملی بیش تر و بیش تر خواهد شد و این نتیجه‌ای جز زوال و افول قدرت ملی و ژئوپلیتیکی ایران در تمامی سطوح نخواهد داشت(محرابی، ۱۳۹۳: ۱۵۲). در تحقیق حاضر تلاش شده است به سوال اساسی زیر جواب داده شود:

Archive of SID

www.SID.ir

راهبردهای مقتضی و مطلوب در جهت توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شـهرهای شـبه جهانی در سواحل شمالی ایران کدامند؟

۲. سابقه، دیدگاهها و نظریات

اصولاً جهان، سیستمی کلی وکشورها، زیرسیستمی از این سیستم بزرگ هستند. همچنین کشورها نیز به نوبه خود سیستم واحدی را تشکیل می‌دهند. بنابراین شهرها زیر سیستمی از سیستم ملی و کلی کشور هستند. در نتیجه پیوند و روابط متقابلی بین سیستم ملی و سیستم فرعی شهری وجود دارد. مسلما هر اندازه سیستم ملی با سیستم بین المللی در تعامل باشد، به همان اندازه سیستم شهری پویاتر و فعالتر خواهد بود. جهت عکس آن نیز صادق است. محمد رحیم رهنما (۱۳۸۵) در مقاله‌ای تحت عنوان: "موانع، مشکلات و راهکارهای جهانی شدن شهرهای ایران"، به بررسی جایگاه ایران در فرآیند جهانی شدن پرداخته است. نتایج حاصل از این قسمت بیانگر جایگاه نه چندان مطلوب ایران در فرآیند جهانی شدن بوده است. جایگاه ایران بر اساس سه گروه عمده شاخص‌های جهانی شدن (اقتصادی، سیاسی، اجتماعی) بر اساس الگوی کوف در ردیف ۱۱۵ از ۱۲۲ و در الگوی ای.تی.کیارنی مرتبه آخر (رتبه ۶۶) در بین سال های ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۵ قرار داشته است.

۱،۲. شهرها و روند جهانی شدن آن

جهانی شدن شهرها تابعی از میزان جهانی شدن کشور در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و تکنولوژیکی است. مانوئل کاستلز نیز با اشاره به عصر اطلاعات، جهانی شدن را ظهور نوعی جامعه شبکه ای می داند که در ادامه حرکت سرمایه داری، پهنه اقتصاد، جامعه و فرهنگ را در بر می گیرد. هاروی این فرایند را در بردارنده دو مفهوم فشردگی زمان و مکان و کاهش فاصله ها تلقی می کند(ایران زاده، ۱۳۸۰: ۲۶). با این حال شهرها نقش مهمی در فرایند جهانی شدن ایفا می نمایند. این فرضیه که جهان در حال شهری شدن است، واقعیتی در حال وقوع است. جهانی شدن فرایندی است که بسیاری از کشورهای آسیایی و بویژه جنوب شرق در سال های اخیر تجربه کرده اند. شهرهایی چون شانگهای، سئول، توکیو، دبی و شهرهای کشور هند که پیشرفت خود را تکنولوژی بالا، توسعه صنایع، تصویب قوانین و اجرای سیاست های جذب سرمایه های خارجی، ایجاد مناطق توسعه مانند پارکهای علمی و تحقیقاتی، پایانه ها، فرودگاه‌ها و... می باشند. شهر دبی با جمعیتی بالغ بر ۶۷۴۰۰۰ نفر در سال ۱۹۹۵ که

Archive of SID

www.SID.ir

از مهاجرین آسیایی و اروپایی تشکیل شده است نمونه بارز سیاست درهای باز اقتصادی در منطقه است به طوری که از سال ۲۰۰۶ توانسته است بیش از نیمی از سرمایه گذاران و بیش از یک سوم از جهانگردان خود را از کشوری چون ایران تأمین نماید و ۲,۱ میلیارد دلار کالا به ایران صادر نماید و این در حالی است که جمعیت امارات متحده در سال ۱۹۹۵ برابر با ۲۳۷۷۰۰۰ بوده که تقریبا معادل جمعیت شهر مشهد در همان زمان می باشد. امارات متحده عربی اگرچه یکی از کشورهای صادرکننده نفت اوپک است اما تنها ۶ درصد از تولید ناخالص داخلی خود را از درآمد حاصل از فروش نفت تأمین می نماید و مابقی آن را از منطقه آزاد جبل علی، گردشگری، خدمات تجاری و صنعتی تأمین می نماید(لطفی، ۱۳۹۵: ۱۷۳).

۲,۲. روند پیوند شهرهای ایران به سیستم جهانی و چالش های پیش روی آن

تاریخچه جهانی شدن ایران به تحولات سیاسی و به تبع آن تحولات اجتماعی و اقتصادی به دهه ۱۳۴۰ بر می گردد. در این دوره انتخاب الگوی توسعه صنعتی و ورود صنایع مونتاژ به کشور، مقدمات پیوند گسترده کشور را با خارج فراهم کرد. در دوران پس از انقلاب اسلامی، تدوین برنامه های توسعه اقتصادی- اجتماعی، نخستین گام برای توجه به سرمایه گذاری خارجی و جهانی شدن برداشته شد. این فرایند با اقداماتی از قبیل ایجاد مناطق آزاد اقتصادی و تجاری آغاز گردید. به طور کلی سابقه تأسیس مناطق آزاداقتصادی که دروازه های ملی برای جهانی شدن می باشد، به تصویب تبصره ۱۹ قانون برنامه اول توسعه کشور(۷۲-۱۳۶۷) بر می گردد. تأسیس دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد در سال ۱۳۷۱ و تصویب قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری- صنعتی جمهوری اسلامی ایران در شهریور ۱۳۷۲ و واگذاری اختیارات دولت به شورای عالی مناطق آزاد در سال ۱۳۷۳ مقدمات بیش تری برای رونق مناطق تجاری فراهم آورد (www.Freezones.ir/Worldfreezones). این اقدامات باعث احداث بیش از ۲۰ منطقه آزاد اقتصادی در کشور گردید. علیرغم تصویب قانون مناطق آزاد اقتصادی و ایجاد چنین مناطقی و همچنین با وجود برخورداری از امکانات و قابلیت های توسعه ای چون موقعیت ممتاز جغرافیایی و اقتصادی- سیاسی، وجود ساختارهای نسبتا مناسب نهادی و قانونی برای درهم آمیزی با اقتصاد جهانی، برخورداری از قابلیت های متنوع گردشگری و زیست محیطی، تنوع منابع و مواد اولیه زیرزمینی در سطح ملی، وفور نیروی انسانی توانای داخلی، وسعت خاک و امکان گسترش فعالیت ها در صورت لزوم، فقدان دید آرمانی مشترک در خصوص نقش و جایگاه این مناطق در ساختار اقتصاد ملی نزد سیاستگزاران، فقدان سند کلان راهبردی بلندمدت،

Archive of SID

www.SID.ir

وجود محدودیت و ابهام در منابع درآمدی مناطق به همراه تغییر سیاست‌های اقتصادی دولت در این زمینه، ضرورت متناسب‌سازی اجرائی و تشکیلاتی دبیرخانه و مناطق با شرایط متحول کنونی، وجود گرایش بخشی نگری همراه با عدم هماهنگی در بین دستگاه های اجرائی مستقر در مناطق و ترجیح منافع بخشی بر منافع ملی، رقابت منطقه با کشورهای همجوار، نابرابری تسهیلات قانونی با مناطق کشورهای هجوار و تضمین های متناسب تر سرمایه گذاری در مناطق کشورهای همجوار وقابل توجه بودن ضریب ریسک سرمایه‌گذاری در کشور، تهدیدات اقتصادی، فرهنگی و...از آن سوی مرزها مناطق مذکور به موفقیت چندانی در زمینه جهانی کردن کشور و شهرهای منطقه نرسیدند(رهنما و همکاران، ۱۷:۱۳۸۶). مهم‌ترین مشکلاتی که در این زمینه موثر می باشند عبارتند از:۱.مشکلات ساختاری ۲.مشکلات قانونی ۳.مشکلات مدیریتی:(رهنما،۱۳۸۶:-۱۸).

۳. فرضیه

راهبردهای مقتضی و مطلوب در جهت توسعه منطقه شمال کشور جمهوری اسلامی ایـران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمالی ایران تهاجمی- رقابتی است.

۴. روش تحقیق

نوع تحقیق کاربردی- توسعه ای است و روش های بررسی آن توصیفی- تحلیلی، اکتشافی و همبستگی است که برای جمع آوری داده ها، تعیین عوامل درونی و بیرونی تأثیرگذار بر توسعه شهرهای شبه جهانی در سواحل شمالی کشور، کشف عوامل تأثیرگذار بر ایجاد شهرهای شبه جهانی، توسعه منطقه ای، تعیین تأثیر متغیر مستقل بر متغیرهای وابسته، تعیین میزان رابطه و جهت آن، پهنه بندی، تدقیق و اولویت سنجی فضایی مربوط به مراکز رشد جهت استقرار منابع، ایجاد شهر شبه جهانی در سواحل شمال کشور، از نظرات خبرگان، صاحب نظران و متخصصین(جغرافیا و برنامه ریزی شهری و منطقه ای، جغرافیای سیاسی، توسعه منطقه ای) بوسیله‌ی پرسشنامه استفاده شد.

۱،۴. جامعه آماری

باتوجه به محوراصلی پژوهش حاضر، جامعه هدف تحقیق، اساتید گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، شهرسازی باگرایش و تخصص برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای، جغرافیای

Archive of SID

www.SID.ir

سیاسی، روابط بین الملل، توسعه منطقه‌ای، دانشجویان دکترای جغرافیا و برنامه ریزی شهری، روابط بین الملل و توسعه منطقه ای می باشند.

۲,۴. نمونه آماری

نمونه تحقیق، از بین جامعه آماری انتخاب شده در مجموع ۱۲۰ نفر شامل گروه اساتید دانشگاه، دانشجویان دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، توسعه منطقه‌ای، جغرافیای سیاسی، علوم سیاسی و روابط بین الملل، در دانشگاه‌های سراسری و آزاد اسلامی انتخاب شدند.

۳,۴. تکنیک(SWOT)

در خصوص مدل سوات و ارائه راهبردهای مقتضی جهت افزایش نقش شبه جهانی شهرهای بندری سواحل شمال و اثرات توسعه آن در ایران نیز که با استفاده از مدل ترکیبی(SWOT_AHP) انجام شد، پایایی پرسش نامه ها از طریق ضریب آلفای کرونباخ تعیین گردید که پایایی هر کدام از پرسش نامه ها در جدول ۱. نشان داده شده است.

جدول ۱. میزان پایایی محاسبه شده در هر یک از پرسشنامه ها از طریق ضریب آلفای کرونباخ و ضریب سازگاری

ردیف	نوع پرسشنامه ها	ضریب پایایی
۱	پرسشنامه تعیین نقاط قوت توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمالی کشور	۰,۸۶
۲	پرسشنامه تعیین نقاط ضعف پرسشنامه تعیین نقاط قوت توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمالی کشور	۰,۸۳۲
۳	پرسشنامه تعیین فرصت های پرسشنامه تعیین نقاط قوت توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمالی کشور	۰,۸۱۲
۴	پرسشنامه تعیین تهدید های پرسشنامه تعیین نقاط قوت توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمالی کشور	۰,۸۵۲
۵	پرسشنامه مقایسات زوجی	ازطریق ضریب سازگاری (حساسیت)در مدل (AHP)

منبع: نگارنده۱۳۹۴.

Archive of SID

www.SID.ir

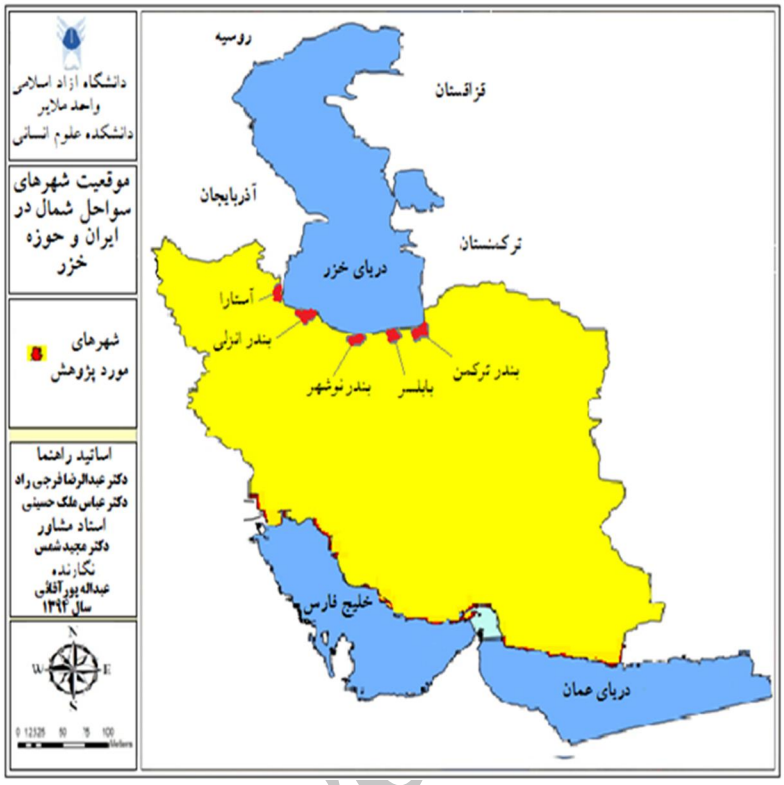
۵. منطقه مورد مطالعه

منطقه شمال ایران، به صورت نوار باریکی متشکل از سه استان گیلان، مازندران و گلستان با ۷۴۰ کیلو متر نوار ساحلی وطبق نتایج مطالعات طرح مدیریت یکپارچه مناطق سواحلی کشور (ICZM)، طول خطوط ساحلی جمهوری اسلامی ایران در مقیاس ۱: ۲۵۰۰۰ با احتساب جزایر و رودها ۸۹۰ کیلو متر در شمال کشور در حوزه دریای خزر می رسد. میانگین تراکم نسبی جمعیت در این سه استان که در مجموع معادل ۵/۳ و ۱۰٪ مساحت کشور را شامل شده و ۱۰٪ جمعیت کشور را نیز در خود جای داده اند؛ رقمی حدود ۱۲۰ نفر در کیلومتر مربع است که در بین آنها گیلان متراکم ترین حوزه و با رقمی در حدود ۱۷۵ نفر در کیلومتر مربع می باشد. این منطقه کل نوار جنوبی دریای خزر را در بر گرفته است.

امروزه با توجه به گسترش جهانی شدن و شکل گیری شهرهای مرکزی، مهم و مدرن در هر گوشه ای از دنیا در واقع خدماتی به کشورها و شهرهای مجاور خود عرضه می کنند و با توجه به جدیدالتأسیس بودن اکثر کشورهای حوزه خزر چنین فرصتی تاکنون فراهم نشده است تا شهری در این منطقه بتواند عرض اندام کرده و خود را به عنوان کانونی جهت ارائه خدمات به دیگر کشورها و شهرها عرضه کند. شهرهای شمال خزر که بیش تر در حوزه جغرافیایی روسیه قرار دارند چنین پتانسیلی را دارا نمی باشند بویژه که سواحل مناطق شمال خزر از سواحل کم عمق می باشد. جنوب خزر به خاطر عمق ساحل و نیز نزدیکی به دریاهای آزاد(خلیج فارس و دریای عمان) بیش ترین ظرفیت را برای بازی کردن به عنوان شهر مدرن که بتواند خدمات امروزی را به شهرها و کشورهای منطقه عرضه کند وجود دارد.

Archive of SID

www.SID.ir

نقشه ۱. موقعیت شهرهای ساحلی در شمال ایران، مأخذ: نگارندگان۱۳۹۴

از مجموع جمعیت حدود ۱۲ میلیونی ساکن در سواحل دریای خزر حدود ۶ میلیون نفر در جنوب خزر یعنی در سواحل استانهای شمالی ایران ساکن هستند. به علت موقعیت قرارگیری کوههای البرز و اقلیم ساحل جنوبی و عمق بیش تر، سواحل ایران از طبیعت و موقعیت بهتری نسبت به سواحل کشورهای دیگر برخوردار است و دارای پتانسیل های متنوعی برای سرمایه گذاری از جمله گردشگری است؛ در صنعت توریسم هنوز خلاءهای بسیاری برای سرمایه گذاری و مدیریت دارد که با ساماندهی نوار ساحلی و مدیریت فضای فرهنگی و سیاسی منطقه، توریسم می تواند اشتغال و توسعه اقتصادی منطقه را بدنبال داشته باشد. موردی که به فراموشی سپرده شده است. در طول این ساحل ۷۵۰ کیلومتری ما فعالیت های محدودی مشاهده می کنیم که این فعالیت ها به هیچ وجه قابل مقایسه با فعالیت هایی که کشورهای دیگر در رابطه با توسعه شهرهای ساحلی خود داشته اند و از آن طریق کشورهای خود را به پیشرفت و رفاه رسانده اند، نمی باشد، لذا ضروری است که جهت انجام این امر طرح ملی بزرگی

Archive
www.SID.ir

با حمایت همه دستگاه های ذینفع و با حمایت همه سازمانهای سیاسی و توسعه ای کشور به عمل آید. مکان هایی به نام شهرهای شبه جهانی و مدرن منطقه ای انتخاب گردد و با یک برنامه ریزی مدون، علمی و با مدیریت دقیق و کسب تجربه از دیگران در این راه قدم های مثبتی برداشته شود.

۶. یافته ها

۱،۶. ارزیابی محیط بیرونی مربوط به توسعه منطقه ساحلی شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور

بر اساس محاسبات انجام شده و خروجی منتج شده از مطالعات میدانی و اسنادی، مجموع نمره های نهایی عوامل بیرونی برای توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور در ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی(۳,۲۸) از ۵ است(جدول شماره ۲). در نتیجه راهبردهای مقتضی می‌باید به گونه‌ای تدوین شود که بتوان ازانواع فرصت ها، قابلیت‌ها و پتانسیل‌ها در زمینه‌های مختلف اقتصادی، ساختاری- تشکیلاتی، سیاسی، مدیریتی، اجتماعی، محیطی و جغرافیایی، فرامرزی و ... به نحو احسن استفاده نمود.

جدول ۲. ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی حاکم بر توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور

عوامل کلی	ساختارها		عنوان عوامل	امتیاز وزنی	امتیاز رتبه	امتیاز نهایی
فرصت	اقتصادی	O1	قیمت مطلوب خدمات و امکانات رفاهی در مقایسه با کشورهای منطقه برای گردشگران خارجی	0.0180	3.1429	0.0566
		O2	قابلیتهای عظیم همکاریهای منطقه ای بر اساس کارکرد انرژی و قابلیت های بالای گردشگری	0.0184	3.2143	0.0592
		O3	استفاده از کرانه‌های ساحلی دریای خزر با هدف همکاری در سازمان منطقه‌ای، همکاریهای اقتصادی کشورهای حوزه خزر	0.0184	3.2143	0.0592
		O4	وجود قابلیتهای عظیم همکاری های اقتصاد منطقه ای ایران و کشورهای حوزه دریای خزر	0.0229	4.0000	0.0917
	سیاسی، امنیتی- نظامی	O5	وجود قابلیتهای عظیم همکاریهای سیاسی- امنیتی منطقه ای ایران و کشورهای حوزه دریای خزر	0.0180	3.1429	0.0566
		O6	اجرای مانور مشترک نظامی- دریایی ایران با برخی کشورهای همسایه حوزه خزر در محدوده مورد مطالعه در راستای افزایش امنیت منطقه ای	0.0225	3.9286	0.0884
		O7	قدرت بالای موشکی و هوا فضای ایران در منطقه	0.0229	4.0000	0.0917

Archive of SID

www.SID.ir

		O8	زبان و فرهنگ مشترک اکثریت جمعیت ساکن حاشیه خزر	0.0188	3.2857	0.0619
	اجتماعی- فرهنگی	O9	شکل گیری هلال شیعی بویژه در جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان	0.0192	3.3571	0.0646
		O10	افزایش نسبی مشارکت مردم در انواع تصمیم سازیها و برنامه ریزی در ساختارهای مختلف	0.0192	3.3571	0.0646
		O11	ارتقاء وضعیت بهداشت و درمان کشور و کاهش آمار مرگ و میر هنگام تولد	0.0192	3.3571	0.0646
		O12	جذابیت خاص مطالعاتی برای خارجیان به دلیل تنوع فرهنگی در ایران و توانایی جذب آنها	0.0184	3.2143	0.0592
		O13	وجود فرصت های بیش تر برای عرضه کالاهای فرهنگی بومی و ملی به کشورهای منطقه	0.0225	3.9286	0.0884
	محیطی- سرزمینی	O14	مرزهای خشکی افراز شده ایران با دوکشور آذربایجان و ترکمنستان	0.0262	4.5714	0.1198
		O15	شرایط مطلوب آب و هوایی حاکم بر منطقه	0.0274	4.7857	0.1312
		O16	وجود ذخایر عظیم نفت و گاز مشترک بین ایران و آذربایجان	0.0278	4.8571	0.1352
		O17	نقش ارتباطی ایران برای کشورهای محصور در خشکی آسیای مرکزی و حوزۀ خزر	0.0266	4.6429	0.1235
		O18	کارکرد بین المللی منطقه خزر و شمال ایران به عنوان مهم ترین مرکز ارتباطی دو قاره آسیاو اروپا	0.0229	4.0000	0.0917
		O19	قابلیتهای بالای ترانزیتی(دریایی، زمینی، هوایی) ایران با کشورهای منطقه.	0.0213	3.7143	0.0791
	زیربنایی- برخورداری	O20	دستیابی به فناوری هسته ای در ایران	0.0287	5.0000	0.1433
		O21	گسترش نسبی خدمات شبکه‌های اطلاع رسانی عمومی در محدوده مورد مطالعه	0.0250	4.3571	0.1088
تهدید	اقتصادی	T1	بی توجهی به انرژیهای جایگزین و نقش آنها در برنامه ریزی کلی انرژی کشور	0.0188	3.2857	0.0619
		T2	ظرفیت بالای بازار مصرف در میان کشورهای منطقه	0.0192	3.3571	0.0646
		T3	ضعف تکنولوژیک صنایع انرژی بویژه نفت بر توزیع ناموازن ثروت درکشور	0.0188	3.2857	0.0619
		T4	تحریمهای اقتصادی تحمیل شده از سوی غرب بر ایران	0.0225	3.9286	0.0884
	سیاسی- امنیتی- نظامی	T5	رقابت ایران و آذربایجان در منطقه	0.0168	2.9286	0.0491
		T6	بی ثباتی سیاسی و مرزی در بعضی کشورهای حوزه خزر و قفقاز مانند آذربایجان و ارمنستان	0.0135	2.3571	0.0318
		T7	وجود جو بی اعتمادی میان کشورها و عدم تمایل به پیمانهای منطقه ای در حوزۀ خزر	0.0168	2.9286	0.0491
		T8	مسلح شدن کشورهای منطقه خزر توسط آمریکا به بهانه تهدید ایران برای منطقه	0.0172	3.0000	0.0516
		T9	محدود سازی نفوذ ایران در منطقه بوسیله قدرتهای	0.0168	2.9286	0.0491

Archive of SID

www.SID.ir

			فرامنطقه ای			
		T10	تغییر موازنه منطقه ای به نفع رقبای ایران در منطقه توسط آمریکا	0.0151	2.6429	0.0400
		T11	تبلیغات مبنی بر ایران هراسی و شیعه هراسی در منطقه	0.0168	2.9286	0.0491
	اجتماعی- فرهنگی	T12	نقش رهبری فرهنگی و ایدئولوژیکی ترکیه در منطقه	0.0131	2.2857	0.0299
		T13	فراوانی ناهنجاریهای اجتماعی، فرهنگی، شرارت، اقدامات تروریستی در مناطق مرزی کشور	0.0131	2.2857	0.0299
		T14	دخالت بیگانگان و حمایت علنی آمریکا و برخی از کشورهای اروپایی از قومیت گرایی در ایران	0.0119	2.0714	0.0246
		T15	کاهش رشد جمعیت در دهۀه های بعدی	0.0123	2.1429	0.0263
		T16	فرار سرمایه های انسانی	0.0119	2.0714	0.0246
	محیطی- سرزمینی	T17	مرزهای آبی افراز نشده ایران با چهارکشور آذربایجان، روسیه، قزاقستان و ترکمنستان	0.0135	2.3571	0.0318
		T18	وجود حوزه های مشترک انرژی بین کشورهای منطقه و امکان تشدید مناقشات منطقه ای	0.0115	2.0000	0.0229
		T19	رقابت جدی ترکیه و روسیه و آمریکا با ایران در تسلط بر مسیرهای صدور انرژی منطقه	0.0131	2.2857	0.0299
		T20	دورافتادگی ودرحاشیه قرار گرفتن مناطق مرزی از مراکز اصلی جمعیت کشور و محورهای توسعه	0.0147	2.5714	0.0379
	زیربنایی- برخورداری	T21	نابرابری سطح برخورداری توسعه و پیشرفت در بین کشورهای حوزه خزر	0.0143	2.5000	0.0358
		T22	فاصله قابل توجه با کشورهای پیشرو در فنآوری های برتر	0.0102	1.7857	0.0183
جمع				1.0000	174.5000	3.2893

منبع: محاسبات حاصل از مطالعات میدانی و اسنادی مأخذ: نگارندگان۱۳۹۴

با توجه به ماتریس ارزیابی عوامل خارجی و خروجی مدل سلسله مراتبی(AHP) مهم ترین فرصت هایی که توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور با آن روبه رو است عبارتند از: عوامل "دستیابی به فناوری هسته ای در ایران"،" وجود ذخایر عظیم نفت و گاز مشترک بین ایران و آذربایجان "،" شرایط مطلوب آب و هوایی حاکم بر منطقه"،" نقش ارتباطی ایران برای کشورهای محصور در خشکی آسیای مرکزی و حوزۀ خزر " و" مرزهای آبی افراز شده ایران با دوکشور آذربایجان و ترکمنستان "، "گسترش نسبی خدمات شبکه‌های اطلاع رسانی عمومی در محدوده مورد مطالعه"،"وجود

Archive of SID

www.SID.ir

قابلیت‌های عظیم همکاری‌های اقتصاد منطقه ای ایران و کشورهای حوزه دریای خزر "،" قدرت بالای موشکی و هوافضای ایران در منطقه"،" کارکرد بین المللی منطقه خزر و ایران به عنوان مهم ترین مرکز ارتباطی دو قاره آسیا و اروپا "و" اجرای مانور مشترک نظامی- دریایی ایران با برخی کشورهای همسایه حوزه خزر در محدوده مورد مطالعه در راستای افزایش امنیت منطقه ای " به ترتیب با کسب امتیاز وزنی(۰,۱۰۹)، (۰,۱)، (۰,۰۹۲)، (۰,۰۸۱)، (۰,۰۶۶)، (۰,۰۶۵)، (۰,۰۶) ،(۰,۰۵۱)و(۰,۰۵۱) به ترتیب به عنوان مهم ترین فرصت های فرا روی توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور شناخته شده اند.

همچنین خروجی مدل تحلیل سلسله مراتبی حاکی از آن است که، عامل"تحریم های اقتصادی تحمیل شده از سوی غرب بر ایران"، با کسب امتیاز نهایی(۰,۰۸)،" وجود ظرفیت بالای بازار مصرف و روحیه مصرف گرایی در میان کشورهای ایران و منطقه با کسب امتیاز(۰,۰۷۳) و عوامل "ضعف تکنولوژیک صنایع انرژی بویژه نفت بر توزیع ناموازن ثروت در کشور"،"مسلح شدن کشورهای منطقه خزر توسط آمریکا به بهانه تهدید ایران برای منطقه و خریدهای بی وقفه نظامی کشورهای منطقه"،"رقابت ایران و آذربایجان در منطقه"، "وجود جو بی اعتمادی میان کشورها و عدم تمایل به پیمانهای منطقه ای در حوزۀ خزر" با کسب امتیاز نهایی (۰,۰۵۷)، (۰,۰۵۵)، (۰,۰۴۸)، (۰,۰۴۷)و(۰,۰۴) به عنوان مهم ترین تهدیدهای پیش روی توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور شناخته شده اند.

۲,۶. ارزیابی محیط درونی توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور

مجموع نمره های نهایی عوامل درونی برای توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور در ماتریس ارزیابی عوامل درونی (۳,۸۱) از ۵ است (جدول شماره ۳)؛ درنتیجه راهبردهای کلان در مدیریت سیاسی فضا، می‌بایست به‌گونه‌ای تدوین شود که بتوان از این نقاط قوت جهت رفع نقاط ضعف استفاده نمود.

Archive of SID

www.SID.ir

جدول ۳. ماتریس ارزیابی عوامل داخلی حاکم برتوسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور

عوامل کلی	ساختارها		عنوان عوامل	امتیاز وزنی	امتیاز رتبه	امتیاز نهایی
قوت	اقتصادی	S1	قابلیت ترانزیت انواع کالا به دریاهای آزاد و سایر کشورها و مبادلات اقتصادی در سطوح بین المللی و منطقه ای کالا از طریق بنادر و شهرهای ساحلی شمال کشور به بنادر ساحلی جنوب ، تنگه هرمز، و بالعکس از طریق کریدور شمال- جنوب	0.0272	4.615	0.1253
		S2	ظرفیت بالای گردشگری منطقه و شهرهای ساحلی شمال کشور	0.0294	5	0.1471
		S3	قابلیتهای فراوان شیلات و منابع دریایی درمنطقه خزر و شهرهای ساحلی شمال کشور	0.0204	3.462	0.0705
		S4	جایگاه برتر ایران در منطقه و جهان از لحاظ دارا بودن منابع گاز و نفت (سهم ۱۰درصدی ایران از کل تولید نفت دنیا و بزرگترین دارنده منابع گاز دنیا با ۱۵ درصدگازجهانی)	0.0249	4.231	0.1053
		S5	صرفه های اقتصادی حاصل از تولید انرژی ناشی از امواج دریایی، انرژی آبی و بادی و فسیلی در سواحل شمالی کشور	0.0217	3.692	0.0802
		S6	وجود ویژگیها و جاذبه های بی بدیل در شهرهای سواحل شمال به منظور بسط فعالیت های اقتصادی مبتنی بر توریسم	0.0294	5	0.1471
	سیاسی- امنیتی- نظامی	S7	طراحی سیستم باژدارندگی کارآمد از جمله بازدارندگی شبکه ای و... برای جلوگیری از تهدیدات علیه منافع حیاتی ایران	0.0249	4.231	0.1053
		S8	اقدامات اجرایی و تصمیمگیری های مطلوب مربوط به پدافند عامل و غیرعامل در منطقه خزر	0.0158	2.692	0.0426
		S9	ثبات نظامی و امنیتی در منطقه خزر و شهرهای ساحلی شمال	0.0195	3.308	0.0644
		S10	عزم مسئولین سیاسی و اجرایی عالیرتبه کشور جهت توسعه امنیت پایدار در منطقه خزر و شهرهای سواحل شمال کشور	0.0217	3.692	0.0802
		S11	مطرح شدن دیگاههای مختلف و نو ین در حوزه توسعه منطقه ای	0.0177	3	0.0530
	اجتماعی- فرهنگی	S12	فراوانی جمعیت بومی در شهرهای ساحلی شمال در مقایسه با سایر مناطق	0.0154	2.615	0.0402
		S13	آداب و رسوم، فرهنگ بومی و جاذبه های فرهنگی غنی در منطقه	0.0167	2.846	0.0476
		S14	وجود زبان ملی و مشترک و آشنایی جمعیت ساکن در منطقه به آن	0.0158	2.692	0.0426
		S15	وجود زمینه های مشترک دینی و مسلمان بودن جمعیت ساکن در منطقه	0.0204	3.462	0.0705
		S16	وجود مراکزعلمی، فرهنگی متعدد و فراوانی فارغ التحصیلان تحصیلات تکمیلی در اغلب شهرهای ساحلی شمال	0.0154	2.615	0.0402
		S17	وجودزمینه‌های مشترک تاریخی به عنوان پیونددهنده بسیاری از مسایل اجتماعی دراغلب شهرهای سواحل شمال	0.0145	2.462	0.0356
		S18	مشارکت بالای مردمی شهرهای مورد مطالعه در انتخابات مختلف و فعالیت های سیاسی	0.0109	1.846	0.0200
	محیطی- سرزمینی	S19	برتری نسبی ایران در مقایسه با سایر کشورهای حوزۀ خزر به علت برخورداری از مزایای ژئوپلیتیکی	0.0276	4.692	0.1295
		S20	ارزش راهبردی منطقه خزر و شمال کشور از لحاظ جایگاه نظامی و استراتژیهای بحری برای ایران	0.0244	4.154	0.1015
		S21	وجود رودخانه ها و سرشاخه های دایمی به عنوان شریانهای آبی در مناطق مورد مطالعه	0.0109	1.846	0.0200
		S22	موقعیت سوق الجیشی برخی سواحل شمال مانند انزلی نسبت به	0.0244	4.154	0.1015

Archive of SID

www.SID.ir

			سایر شهرها و بنادر ایران			
	زیربنایی- برخوردار ی	S23	برخورداری از وسعت و ساحل مناسب برای ایجاد انواع خدمات و تاسیسات دریایی، نظامی و امنیتی	0.0222	3.769	0.0836
		S24	ایجاد و توسعه بندرگاه بین المللی برای ارایه خدمات ناوبری به کشتیها در مسیرهای بین المللی و بین اقیانوسی به خصوص پس از آغاز به کار کریدور شمال- جنوب	0.0253	4.308	0.1092
		S25	ایجاد مراکز آموزشی گردشگری در منطقه که می تواند در جذب گردشگرکمک شایانی نماید	0.0204	3.462	0.0705
		S26	وجود فرودگاه های بین المللی در برخی شهرهای سواحل شمال مانندانزلی، رامسر، نوشهر و...	0.0253	4.308	0.1092
		S27	فراهم بودن امکان ایجاد خدمات پشتیبانی و رفاهی در منطقه	0.0253	4.308	0.1092
		S28	وجود محورهای مختلف ترانزیتی در شهرهای بندری سواحل شمال کشور مانند انزلی- رشت- آستارا و ...	0.0213	3.615	0.0769
		S29	سطح مناسب توسعه دیجیتال و زیرساخت های ارتباطی(مخابراتی) آب و برق و... درشهرهای سواحل شمال و حوزه آنها	0.0186	3.154	0.0585
ضعف	اقتصادی	W1	وجود اقتصاد تک محصولی متکی بر فروش محصولات کشاورزی	0.0294	5	0.1471
		W2	عدم استفاده حداکثری از مخازن مشترک نفت و گاز در محدوده مورد مطالعه	0.0294	5	0.1471
		W3	نرخ بالای بیکاری در برخی از شهرهای سواحل شمال کشور	0.0249	4.231	0.1053
		W4	تنوع کم تر کارکردهای اقتصاد شهری در شهرهای سواحل شمال کشور	0.0249	4.231	0.1053
	سیاسی- امنیتی- نظامی	W5	روحیه انفعالی موجود در سطح مدیریت برخی سازمانها، ادارات و... به منظور برطرف ساختن موانع ساختاری که بر سر راه اصلاحات ساختاری- سازمانی در نظام اداری وجود دارد.	0.0253	4.308	0.1092
		W6	همکاری نامطلوب افقی و عمودی بین سازمانهای متصدی امورات امنیتی	0.0240	4.077	0.0978
		W7	ضعف تجربه دموکراتیک مردم در برخی امورات انتظامی و توسعه ی امنیت شهر	0.0149	2.538	0.0379
	اجتماعی- فرهنگی	W8	وجود پدیده فرارمغزها (فرارسرمایه های انسانی)در منطقه مورد مطالعه	0.0158	2.692	0.0426
		W9	بی‌تجربگی و اقدامات تعجیلی در برنامه‌ریزی استراتژیک ساختار فرهنگی- اجتماعی	0.0204	3.462	0.0705
		W10	وجود نابهنجاریهای اجتماعی در شهرهای مورد مطالعه	0.0199	3.385	0.0674
		W11	نبود یک حامی قوی برای فرآیند تهیه برنامه استراتژیک	0.0217	3.692	0.0802
	محیطی- سرزمینی	W12	انطباق کم تر برخی اقدامات توسعه، احداث سازه ها با شرایط محیطی منطقه که آسیب پذیری آن را افزایش می دهد	0.0231	3.923	0.0905
		W13	اجرایی نشدن کامل ملاحظات و اصول پدافند غیرعامل در فرآیند توسعه شهری و افزایش آسیب پذیری آن	0.0149	2.538	0.0379
		W14	عدم انطباق طرحهای راهبردی با ویژگیهای جغرافیایی- سرزمینی	0.0177	3	0.0530
		W15	بهره‌برداری و استفاده بیش از حد از منابع طبیعی	0.0285	4.846	0.1382
	زیربنایی- برخوردار ی	W16	عدم تمهیدات و سیاستها و استراتژیهای مطلوب و کافی برای فراهم ساختن امکانات، تاسیسات زیربنایی سرمایه‌گذاری توسعه در شهرهای مورد مطالعه	0.0149	2.538	0.0379
		W17	دشواری توزیع خدمات و تاسیسات در پهنه سرزمینی شهرهای مورد مطالعه	0.0167	2.846	0.0476
		W18	نبود هماهنگی لازم در امرسرمایه‌گذاری در امور توسعه و تاسیسات زیربنایی بین بخش خصوصی و عمومی	0.0262	4.462	0.1171
			جمع	1	170	3.8197

منبع: مطالعات میدانی و محاسبات نگارندگان۱۳۹۴

Archive of SID

www.SID.ir

در راستای تعیین دقیق تر وزن هر عامل داخلی و خارجی توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور، اقدام به تشکیل ساختار درختی پژوهش و مقایسات زوجی و محاسبات اهمیت هریک از عوامل درونی بر اساس مدل سلسله مراتبی(AHP) از طریق نرم افزار اکسپرت چویس گردید. برای وصول بدین مقصود همانند آنچه در ارزیابی عوامل خارجی نیز مشاهده گردید، نخست ماتریس مقایسات زوجی (مربوط به عوامل داخلی)بر اساس نظر خبرگان و متخصصین تکمیل گردید.

با توجه به ماتریس ارزیابی محیط درونی از منظر متخصصین و کارشناسان و خروجی های مدل سلسله مراتبی(AHP) امتیاز نهایی و میزان تأثیر گذاری هر یک از عوامل تأثیرگذار بر امر توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور به شرح ذیل می باشد:

ظرفیت بالای گردشگری منطقه و شهرهای سواحل شمالی کشور با امتیاز وزنی (۰,۱۳۹) در امر توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور دارای بیش ترین تأثیر بوده و مهم ترین قوت پیش روی توسعه منطقه می‌باشد. همچنین عوامل" وجود ویژگیها و جاذبه های بی بدیل در شهرهای سواحل شمال به منظور بسط فعالیت های اقتصادی مبتنی بر توریسم "، "برتری نسبی ایران در مقایسه با سایر کشورهای حوزۀ خزر به علت برخورداری از مزایای ژئوپلیتیکی"،" قابلیت ترانزیت انواع کالا به دریاهای آزاد و سایر کشورها و مبادلات اقتصادی در سطوح بین المللی و منطقه ای کالا از طریق بنادر و شهرهای ساحلی شمال کشور به بنادر ساحلی جنوب، تنگه هرمز، و بالعکس از طریق کریدور شمال- جنوب "،" ایجاد و توسعه بندرگاه بین المللی برای ارایه خدمات ناوبری به کشتی ها در مسیرهای بین المللی و بین اقیانوسی به خصوص پس از آغاز به کار کریدور شمال- جنوب "،" وجود فرودگاه‌های بین المللی در برخی شهرهای سواحل شمال مانندانزلی، رامسر، نوشهرو... "،"فراهم بودن امکان ایجاد خدمات پشتیبانی و رفاهی در منطقه"،"جایگاه برتر ایران در منطقه وجهان از لحاظ دارا بودن منابع گاز ونفت(سهم ۱۰درصدی ایران از کل تولید نفت دنیا و بزرگ ترین دارنده منابع گاز دنیا با ۱۵ درصدگاز جهانی)"، " طراحی سیستم بازدارندگی کارآمد از جمله بازدارندگی شبکه ای و مثلثی، برای جلوگیری از بروز تهدیدات علیه منافع حیاتی ایران"،"موقعیت سوق الجیشی برخی سواحل شمال مانند انزلی نسبت به سایرشهرها و بنادر ایران"، " ارزش راهبردی منطقه خزر و شمال کشور از لحاظ جایگاه نظامی و استراتژیهای بحری برای ایران "و "برخورداری از وسعت و ساحل مناسب برای ایجادانواع خدمات و تاسیسات دریایی، نظامی و امنیتی" به ترتیب با کسب امتیازات (۰,۰۸۶)، (۰,۰۷۴)، (۰,۰۷۲)، (۰,۰۷)، (۰,۰۶۱)، (۰,۰۵۱)،

Archive of SID

www.SID.ir

(۰,۰۴۱)، (۰,۰۴)، (۰,۰۳۴)، (۰,۰۳۳)، (۰,۰۳) در اولویت های برتر تأثیرگذار در بین نقاط قوت مربوط به توسعه منطقه شمال ایران می باشند.

۳,۶. تعیین موقعیت استراتژیک و ارائه راهبردهای توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور

پس ازمحاسبه امتیاز نهایی مربوط به ارزیابی عوامل درونی و بیرونی، موقعیت استراتژیک مربوط به توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور تعیین می گردد. بدین ترتیب راهبردهای قابل قبول از میان این راهبردهای چهارگانه انتخاب می گردد. فرآیند انتخاب راهبردهای قابل قبول در سه گام زیر صورت می‌پذیرد:

۱- تشکیل ماتریس درونی و بیرونی

۲- تعیین موقعیت راهبردی توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور

۳-انتخاب راهبردهای قابل قبول

موقعیت توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور در ماتریس درونی و بیرونی تعیین کننده راهبردها قابل قبول برای توسعه و مدیریت مطلوب آن است. درصورت قرار گیری در ربع اول در این ماتریس از راهبردهای رقابتی- تهاجمی(SO) استفاده می‌شود، درصورت قرارگیری در ربع دوم از راهبردهای بازنگری(WO)، به هنگام قرارگیری در ربع سوم از راهبردهای تنوع(ST) و در صورت استقرار در خانه چهارم از راهبردهای تدافعی(WT) استفاده می‌شود.

جدول ۴. ماتریس SWOT

عوامل داخلی- خارجی	نقاط قوت(S)	نقاط ضعف(W)
فرصت ها(O)	راهبردهای رقابتی- تهاجمی (SO)	راهبردهای بازنگری (WO)
تهدیدها(T)	راهبردهای تنوع (ST)	راهبردهای تدافعی (WT)

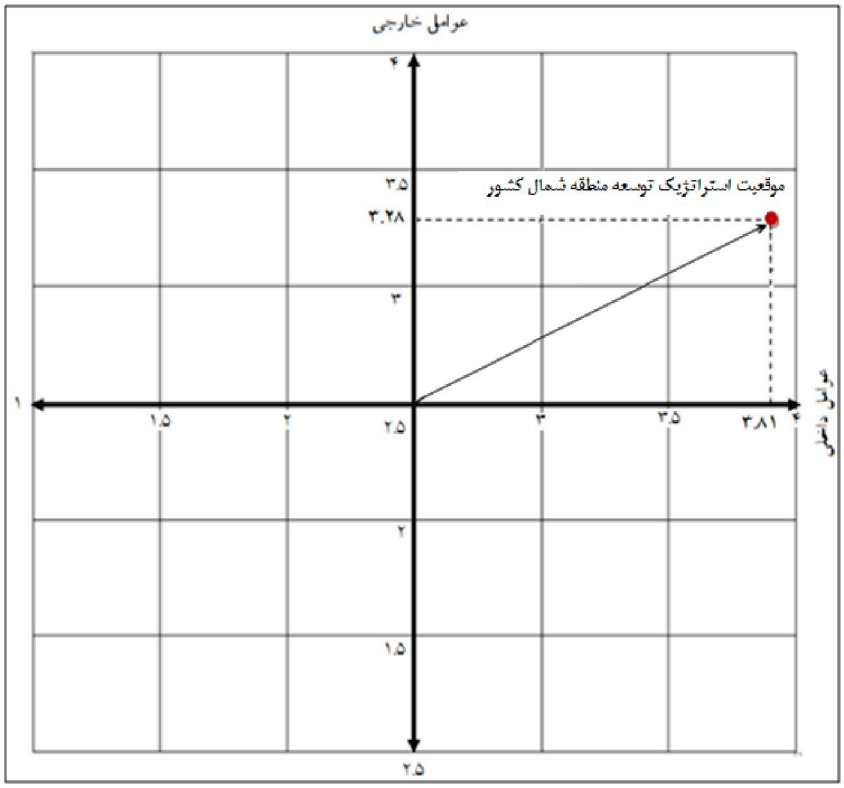
منبع: دیوید۱۳۸۴

باتوجه به محاسبات صورت گرفته، خروجی مدل های کمی پژوهش بیانگر آن است که امتیاز نهایی ارزیابی عوامل درونی برابر با (۳,۸۱) و همچنین امتیاز نهایی مربوط به ارزیابی عوامل بیرونی برابر با(۳,۲۸) می باشد. لذا با در نظر داشتن این خروجی ها، راهبردهای قابل

Archive of SID

www.SID.ir

قبول برای توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور، با توجه به قرارگیری در ربع اول ماتریس درونی و بیرونی، راهبردهای تهاجمی است(نمودار ۱). به همین خاطر در شرایط کنونی توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال بر راهبردهای SO تاکیدمی شود و راهبردها به سمتی میل می‌کند تا بتواند با استفاده از راهبردها و تدابیر اتخاذ شده قدرت ملی و ژئوپلیتیک کشور را به جایگاهی شایسته در سطح منطقه و بین الملل برساند.

نمودار شماره(۱): موقعیت راهبردی توسعه منطقه شمال ایران

مأخذ: محاسبات نگارندگان۱۳۹۴

پس از تعیین موقعیت استراتژیک مربوط به توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور، بر اساس محاسبات صورت گرفته به ترکیب دوبعدی عوامل چهارگانه(نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت ها و تهدیدها) و برهم نهاد آنها پرداخته

www.SID.ir

و بدین ترتیب به ارائه راهبردهای مقتضی اقدام می‌گردد. بدین‌سان که عوامل فرصت و قوت با یکدیگر مقایسه می‌شوند و راهبردهای قابل اجرا ارائه می شود.

۷. نتیجه گیری

در یک جمع‌بندی از تحلیل مکانی و مکان‌پژوهی می‌توان اظهار داشت، آنچه به عنوان مناطق ساحلی جنوب دریای خزر می‌نامیم، بایستی بر اساس پتانسیل‌ها و قابلیت‌های محیطی، جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی سرزمینی و... به درستی مورد ارزیابی قرار گرفته و اولویت دهی و رتبه بندی در آمایش و تأثیرپذیری مناطق ساحلی به مناطقی اختصاص یابد که دارای پتانسیل‌های بالاتری برای ایجاد شهرهای شبه جهانی بوده و مناطق محروم بیش تری را در حوزه‌ی کارکردی خود قرار می دهند و در عین حال، از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های مناسب‌تری برای ایجاد شهرهای شبه جهانی برخوردارند. با در نظر گرفتن شمال ایران(حوزه ساحلی)، مشاهده می‌شود که در جنوب دریای خزر به ترتیب از سمت غرب به شرق استان های گیلان، مازندران و گلستان قرار دارند که فاصله شهرهای ساحلی و مناطق ساحلی با مرزهای جنوبی هرکدام از این استان ها متفاوت است. این استان ها خود نیز از نظر توسعه یافتگی متفاوند. بعضی از آن ها مثل استان گیلان با عرض جغرافیایی نسبتا زیاد تا مرز جنوبی را می توان منطقه کم برخوردار تلقی کرد. استان مازندران با توجه به عرض جغرافیایی کم و طول جغرافیایی بیش تر تقریبا در کل وسعت خود توسعه یکنواخت داشته و نسبتا برخوردار تلقی می شود که در جنوب آن استان تهران قرار دارد که از نظر سطح کیفی بهتر از مناطقی است که به آنها اشاره شد. استان گلستان هم وضعیتی مشابه استان گیلان دارد.

با توجه به اینکه مناطق ساحل ما با این طرح عظیم به عنوان مناطق آزاد اعلام می‌گردد، طبیعی است که این سطح گستردگی منطقه آزاد در جنوب غربی بایستی تا مرز جنوبی استان گیلان ادامه یافته و شهرهای با قابلیت بالاتر جهت ایجاد شهرهای شبه جهانی در این پهنه انتخاب گردند. بدین ترتیب با ارتقاء سطح توسعه و کارکردهای منطقه ای، ملی و جهانی شهرهای یاد شده، سطح و کیفیت زندگی مردم نیز متحول گشته و همه مردم محروم منطقه می‌توانند از ویژگی‌ها و پارامترهای مربوط به مناطق آزاد و جذب سرمایه‌ها، گسترش تجارت و نتیجتا توسعه پایدار برخوردار گردند. آثار تکاثری چنین توسعه‌ای در مناطق جنوب غربی دریای خزر به قدرت ملی ایران خواهد افزود و منجر به ادغام فرهنگی بیش تر، درک متقابل بیش تر بین مردم منطقه، رونق تجارت، محرومیت‌زدایی، ادغام بیش تر جمعیت در منطقه خواهد شد و

Archive of SID

www.SID.ir

از این طریق منطقه به سوی امنیت و توسعهٔ پایدار حرکت خواهد کرد. لذا در کوتاه مدت و میان مدت مشاهده خواهیم کرد که این منطقه استراتژیک اما محروم همسطح استان‌های مجاور خود قرار می‌گیرد و بر امنیت و توسعه منطقه ای تأثیر خواهد گذاشت. از سایر آثار مثبت وامتیازاتی که به سبب افزایش کارکردهای منطقه ای، ملی و جهانی حاصل می گردد این است که از پتانسیل‌های موجود در این حوزه جغرافیایی چه در خشکی و چه در ساحل حداکثر بهره برداری صورت خواهد گرفت.

استان گیلان از دو بعد باید مورد توجه قرار گیرد؛ یکی آنکه با شکل‌گیری در شهر شبه جهانی همچون بندرانزلی در ساحل تأثیرگذاری خود را از شرق تا غرب و تا جنوب این استان به عنوان منطقه آزاد از نظر آمایش و توسعه داشته باشد و بتواند منابع عظیمی در انرژی، کشاورزی، تجارت و توریسم بدست آورد و دوم آنکه ضروری است از این فضای باز اقتصادی جهت بازکردن ژئوپلیتیک آذربایجان نیز استفاده شود که می‌تواند هم به صلح و ثبات منطقه‌ای کمک کند و هم کشور آذربایجان را به ایران نیازمند سازد؛ بدین ترتیب شرایط هم افزایی منطقه‌ای توسعه پیش خواهد آمد که از طریق آن، هم شاهد توسعهٔ اقتصادی ایران و هم آذربایجان خواهیم بود. کشور آذربایجان کشوری ثروتمند و دارای منابع سرشاری می باشد با این تفاوت که این کشور از لحاظ ژئوپلیتیکی بسته است. توجه به منطقه مورد مطالعه و ایجاد شهرهای شبه جهانی در جنوب غرب دریای خزر(بندر انزلی) موجب بازتولید فضایی جدیدی می شود که یکی از خروجی های مهم آن این است که هم موجب باز شدن ژئوپلتیک آذربایجان می شود و هم از لحاظ روانی و عملی کمک مطلوب و قابل توجهی به صلح و ثبات در منطقه می گردد؛ ضمن اینکه هر دو کشور منافع مختلفی غیر از آنچه ذکرگردید، بدست خواهند آورد؛ به عنوان مثال کشور آذربایجان می‌تواند با خطوط لوله کشی، بخشی از نفت خود را از گیلان، و ترانزیت آن به پایانه های نفتی سواحل جنوب کشور به خارج صادر نماید. همچنین با ایجاد راه های اتوبان حمل و نقل و بخشی از صادرات و واردات آذربایجان از طریق سواحل شمالی ایران و حتی شهرهای مدرن ایجاد شده در شمال صورت پذیرد. آذربایجان با توجه به ثروت خدادادی خود می تواند یکی از سرمایه گذاران مهم در استان گیلان خصوصا در منطقه آزاد انزلی بوده که این سرمایه‌ها هم در توسعه استان و کشور نقش دارد و هم در راستای بازکردن ژئوپلتیک آذربایجان کمک های شایانی می نماید.

Archive of SID

www.SID.ir

آزمون فرضیات

«راهبردهای مقتضی و مطلوب در جهت توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای مدرن(شبه جهانی) در سواحل شمالی کشور، تهاجمی- رقابتی می‌باشد»

محاسبات صورت گرفته از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی، بیانگر آن بود که مجموع نمره‌های نهایی عوامل درونی برای توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور در ماتریس ارزیابی عوامل درونی (۳,۸۱) است. این نمره به این معنی است که شرایط و ساختارهای مختلف درونی منطقه مورد مطالعه (شهرهای سواحل شمال کشور) از طریق ارتقاء عملکردهای منطقه ای، ملی و بین المللی خود، ایجاد و توسعهٔ شهرهای شبه جهانی در آنها، مستعد توسعه منطقه شمال ایران می باشند. از سویی دیگر، بر اساس محاسبات انجام شده و خروجی منتج شده از مطالعات میدانی و اسنادی، مجموع نمره های نهایی عوامل بیرونی برای توسعه منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور در ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی(۳,۲۸) است. این نمره به این معنی است که ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور و با توجه به شرایط مختلف ساختاری، مدیریتی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و....می توانند از عواملی که فرصت یا موقعیت ایجاد می کنند، بهره‌برداری نمایند و یا از نقاط قوت درونی که موجب توسعه درونزا می‌گردند، کمال بهره برداری را نماید. با در نظرداشتن همزمان نتایج ارزیابی ماتریس عوامل درونی و بیرونی و تعیین جایگاه استراتژیک توسعه منطقه شمال ایران استنباط می شود که قوت های درونی بر ضعف ها و نیز فرصت ها بر تهدیدهای سواحل شمال کشور و منطقه خزر غلبه دارند و لذا راهبردهای مقتضی به منظور توسعه منطقه شمال کشور، قدرت ملی و ژئوپلیتیک ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور از نوع تهاجمی(SO)می باشد.

۸. پیشنهادات و ارائه راهبردها

با عنایت بر هدف اصلی پژوهش، واکاوی‌های صورت گرفته در حوزه مطالعاتی شهرهای جهانی و شبه جهانی، قدرت ملی و ژئوپلیتیک و نیز ارزیابی سیستمی منطقه خزر و شهرهای سواحل شمال کشور، به منظورتوسعه‌ی منطقه شمال ایران از طریق ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور با اتخاذ راهبردهای رقابتی- تهاجمی، موارد ذیل پیشنهاد می‌گردد:

Archive of SID

www.SID.ir

۱. اتخاذ رویکرد امنیت پایدار در منطقه خزر و تلاش های دیپلماتیک جهت کاهش و از بین بردن اختلافات.
۲. ارتقای شاخص‌های کمی وکیفی مربوط به ساختارهای اقتصادی و اشتغال در شهرهای سواحل شمال کشور.
۳. توسعهٔ زیر ساخت ها و زیر بناهای شهری، ارتباطات فضایی(اعم از دریایی، جاده ای و هوایی) در سواحل شمال کشور با تأکید بر بندرانزلی و با پشتیبانی شهر رشت
۴. توانمند سازی ساختار های بهداشتی و درمانی و ارتقاء کارکردهای ملی و بین المللی شهرهای سواحل شمال کشور خصوصا بندرانزلی با پشتیبانی کلانشهر رشت.
۵. تهیه طرح های امکان سنجی و پتانسیل سنجی در ساختارهای مختلف اقتصادی، زیست محیطی، اجتماعی، فرهنگی و... به منظور ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل شمال کشور و توسعه قدرت ملی.
۶. استفاده بهینه از قابلیت‌های اقتصادی، محیطی و فرامرزی شهرهای سواحل شمال کشور خصوصا بندرانزلی با توجه به موقعیت ژئوپلیتیک آن در ترانزیت کالا و انرژی به منظور توسعه منطقه شمال ایران.
۷. استفاده از تجربیات شهرهای موفق در زمینه مبادلات اقتصادی، ارتقاء کاکردهای منطقه ای و جهانی
۸. توسعه زیرساخت‌های IT و افزایش فرصت‌های ارتباط الکترونیکی در شهرهای سواحل شمال کشور در راستای افزایش بسترهای مناسب انواع ارتباطات، خدمات الکترونیکی و...
۹. جذب سرمایه‌های خارجی و انتقال تکنولوژی‌های نوین و منطبق بر استانداردهای بین المللی از کشورهای مختلف و بسترسازی جهت افزایش مشارکت در توسعه اقتصادی و عمرانی شهرهای سواحل شمال کشور.
۱۰. تقویت منطقه آزاد تجاری- صنعتی انزلی به عنوان تنها منطقه آزاد سواحل شمال کشور با رویکرد تولید، افزایش اشتغال، صادرات و جذب سرمایه از حوزه خزر و فراتر از آن

Archive of SID

www.SID.ir

منابع و مآخذ:

۱) ایران زاده، س.۱۳۸۰. جهانی شدن و تحولات استراتژک در مدیریت و سازمان، انتشارات ثمر، تبریز.

۲) آمارنامه استان گیلان، پیوست سالنامه آماری (۱۳۹۰ ـ ۱۳۸۹ ـ ۱۳۸۸).

۳) پاتر، ر.. سلی لوید ا.۱۳۸۴. شهر در جهان در حال توسعه، ترجمه کیومرث ایراندوست و دیگران، انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، تهران.

۴) پورآقائی، ع. ۱۳۹۴. تأثیر شکل گیری شهرهای مدرن(شبه جهانی) در توسعه منطقه شمال ایران، مطالعه موردی: بندرانزلی؛ رساله دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر، همدان.

۵) رهنما، م .ر.۱۳۸۶. موانع، مشکلات و راهکارهای جهانی شدن شهرهای ایران، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره هشتم، بهار و تابستان.

۶) زبردست اسفندیار(۱۳۸۰)کاربرد فرایند تحلیل سلسله مراتبی در برنامه ریزی شهری و منطقه ای. مجله هنرهای زیبا، شماره۱: ۴۲ – ۲۸.

۷) زرقانی، س. ه.، رنجکش، م. ج.،اسکندران، م. ۱۳۹۳. دیپلماسی شهری، تحلیل نقش شهرها به عنوان بازیگر جدید عرصه روابط بین‌الملل. مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه‌ای، سال پنجم، شماره بیستم، بهار ۱۳۹۳.

۸) سایت اینترنتی منطقه آزاد تجاری- صنعتی انزلی

۹) سازمان مدیریت و برنامه ریزی گیلان،"گزارش توسعه استان گیلان" ، فصل اول، رشت، ۱۳۹۰.

۱۰) فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز.۱۳۸۰. شماره ۳۵، ویژه نامه دریای خزر.

۱۱) لطفی، ح.۱۳۹۵. بررسی تطبیقی تأثیر شکل مدیریت سیاسی فضا بر توسعهٔ منطقه‌ای مطالعه موردی جزایر قشم و کیش، فصلنامه آمایش محیط، شماره ۳۲، ۱۶۹- ۱۸۴.

۱۲) مطالعات پایه آمایش سرزمین استان گیلان.۱۳۸۸.گزارش مطالعات تطبیقی، بخش پیش بینی و آینده نگری.

۱۳) محرابی، ع.۱۳۹۳.تحول در کارکرد مرز سیاسی و تاثیر آن بر فضای کالبدی استان گیلان (شهرستان آستارا) طی دو دهه گذشته، فصلنامه آمایش محیط، شماره ۲۵، ۱۴۹- ۱۷۱.

Archive of SID

www.SID.ir

۱۴) ملک حسینی، ع.، صفاری راد، ع.، قاسمی، ا.، رجبی امیرآباد، ر.۱۳۹۴. تحلیل سلسله مراتب شهری استان گیلان بین سال های ۹۰- ۱۳۶۵ (با استفاده ازمدل های لگاریتمی رتبه – اندازه ، منحنی لورنز و ضریب جینی) فصلنامه آمایش محیط، شماره ۳۰، ۱۱۱- ۱۳۵.
۱۵) میر محمدی، س.ر،" همکاری و همگرایی منطقه ای آذربایجان، گرجستان و ترکیه"، اینترنت.
۱۶) نوروزی، علیرضا.۱۳۸۷. توانمندی ها و استعدادهای کشورهای حاشیه دریای خزر، الزام آور توسعه یکپارچه منطقه، سازمان مدیریت و برنامه ریزی گیلان، ص ۷.

Archive of SID

www.SID.ir